

О.Резнік,
кандидат соціологічних наук

ЧИННИКИ СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ВСТУПУ УКРАЇНИ В НАТО

Реальність намірів України стосовно вступу в НАТО залежить від перспективи зростання рівня підтримки населенням цього геополітичного кроку. Така підтримка є важливою не лише на завершальному етапі євроатлантичної інтеграції, коли буде проведений всеукраїнський референдум, а й є умовою приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), висунутою рядом європейських країн. Задекларовані урядом наміри провести інформаційну кампанію для роз'яснення принципів колективної безпеки Північноатлантичного альянсу та позитивних наслідків вступу України до нього зумовлені переважанням негативного ставлення населення щодо можливого вступу України в НАТО. Впевненість урядовців, що інформаційна кампанія може суттєво змінити усталені стереотипи, ґрунтується переважно на даних, які демонструють необізнаність громадян про цей блок та живучість старих, радянських стереотипів. Однак проблема негативного сприйняття НАТО має глибший та системний характер.

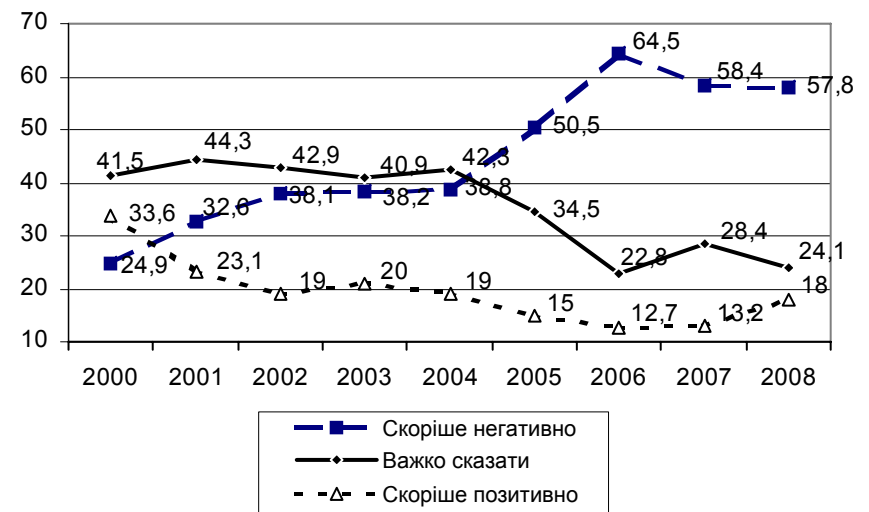
У більшості соціологічних досліджень з цієї проблематики, крім стереотипних уявлень про НАТО, фіксується відмінність у ставленні до євроатлантичної перспективи України за етномовною, регіональною та віковою ознаками, однак готовність підтримати вступ до альянсу взагалі по Україні практично не залежить від того, якою мірою люди є обізнаними стосовно цієї організації [1; 2]. Зокрема, помічено, що кількість противників вступу України до НАТО переважає серед мешканців Східного та Південного регіонів, серед етнічних росіян, російськомовних громадян та найстаршої вікової групи – від 60 років і більше. Натомість прихильники вступу України до НАТО – це переважно етнічні українці, україномовні, мешканці Західного та Центрального регіонів.

Інші дослідження фіксують зв'язок ставлення до НАТО з ідеологічними орієнтаціями: прихильники лівої ідеології, зокрема комуністичної, вкрай негативно ставляться до Північноатлантичного альянсу. Дотичним до ідеологічної стратифікації є матеріальний чинник: із зростанням рівня життя респонденти лояльніше ставляться до західних інститутів, в тому числі до НАТО. Так само існує зв'язок негативного ставлення з освітнім статусом, оскільки низький освітній рівень негативно впливає на засвоєння інформації про діяльність євроатлантичного блоку. Таким чином, всі перелічені ознаки можуть бути чинниками, які зумовлюють позитивне чи негативне ставлення.

Найбільшу кількість прихильників вступу України до Північноатлантичного альянсу серед громадян зафіксовано у 2000 р., коли вперше це запитання почали ставити у моніторинговому дослідженні Інституту соціології НАН України (рис. 1). Очевидно, що у той період це питання

Рисунок

Динаміка ставлення населення до вступу України в НАТО (%)*

* Дані за 2007 р. узято з масиву загальнонаціонального репрезентативного опитування "Громадська думка в Україні – 2006".

ще не набуло такої гостроти, як згодом. Водночас, якщо уважно поглянути на динаміку ставлення українського суспільства до вступу країни в НАТО, то помітно, що найбільш стабільною у 2000–2004 рр. була частка респондентів, які не визначилися з цього питання. Аналогічно за цей період стабільною залишалася кількість громадян, які позитивно або негативно ставилися до євроатлантичної перспективи країни.

Але після 2004 р. частка невизначених почала різко зменшуватися. У цей період відчутно зменшилася частка прихильників НАТО, однак у 2008 р. вона майже повернулася до показників 2001–2004 років. Очевидно, що кількість противників атлантичного вибору почала зростати за рахунок невизначених: про це свідчить динаміка симетрії часток цих двох груп за період 2005–2008 рр. на гістограмі. Все це наводить на думку про особливий вплив електорального розколу, який був започаткований президентськими виборами 2004 р.

Президентська кампанія 2004 р. відбувалася в умовах декларативного протистояння прозахідного та проросійського курсів розвитку України. Це наклало відбиток на громадську думку. Подальша активізація антинаївських заходів з відповідним відображенням у вітчизняних та іноземних ЗМІ спонукала різке зростання кількості противників Північноатлантичного альянсу. На тлі політичної ситуації, що склалася після президентських та парламентських виборів, зросла кількість свідомих опонентів вступу до НАТО, позаяк євроатлантична інтеграція у масовій свідомості стала персоніфікуватися з Президентом України В.Ющенком. До того ж популярна серед населення Сходу і Півдня України Партія регіонів відверто підтримувала антинаївські гасла.

Іншим чинником залишається цивілізаційний вибір України. Вагома підтримка ідеї подвійного громадянства та одночасна популярність серед населення двох геополітичних векторів – східнослов'янське об'єднання та Європейський Союз – свідчать про існуючу амбівалентність зовні-

шньополітичних переваг українських громадян. Однак така амбівалентність відображає не конфронтацію геополітичних векторів, а часткове примирення “старого” і “нового”, оскільки йдеться про невизначене майбутнє. Натомість вступ до НАТО або навіть зближення з альянсом свідомо чи несвідомо сприймається прихильниками євразійського вектора як остаточний розрив з Росією.

Предметом нашого аналізу є з'ясування питання про те, що є більш важливим фактором ставлення до НАТО – соціально-демографічні ознаки (вік, освіта, національність, мова, регіональна належність) чи ціннісно-електоральні переваги (ідеологічна ідентифікація, геополітичні переваги, електоральний розподіл тощо). Результати аналізу дадуть змогу виявити джерела формування образу НАТО серед українського населення.

Для з'ясування впливу факторів детермінації підтримки вступу України в НАТО ми застосували модель множинної лінійної регресії. Цей метод дає змогу найточніше визначити вплив різних факторів на залежну змінну з порядковою шкалою. Як залежну використано порядкову змінну “*Як Ви ставитеся до вступу України в НАТО?*” із можливими варіантами відповіді “1 – скоріше негативно; 2 – важко сказати; 3 – скоріше позитивно”.

Як незалежні змінні моделі розглянуто такі змінні: “*вік*”, вимірюваний як кількість повних років життя; “*освіта*” із можливими варіантами відповіді “1 – початкова, неповна середня; 2 – середня загальна; 3 – середня спеціальна (технікум, училище, коледж); 4 – перший ступінь вищої освіти (бакалавр); 5 – повна вища освіта (спеціаліст, магістр, аспірантура, вчений ступінь)”; “*матеріальний стан*”, вимірюваний за допомогою запитання “*Визначте матеріальний стан Вашої сім'ї загалом за останні 2–3 місяці*” і можливими варіантами відповіді: “1 – часто не маємо грошей та харчів – інколи жебракуємо; 2 – не вистачає продуктів харчування – інколи голодуємо; 3 – вистачає лише на продукти харчування; 4 – вистачає загалом на прожиття; 5 – вистачає на все необхідне, але

нам не до заощаджень; 6 – вистачає на все необхідне, робимо заощадження; 7 – живемо у повному достатку”; “*національність*”, фіктивна дихотомічна змінна, яка приймає значення 1 для тих, хто вважає себе етнічним українцем, та значення 0 для тих, хто визначив себе росіянином; “*рідна мова*”, фіктивна дихотомічна змінна, яка приймає значення 1 для тих, хто зазначив українську мову, та значення 0, для тих, хто зазначив рідною російську мову; дві фіктивні дихотомічні змінні “*Захід*” і “*Схід*”, що представляють регіональну належність відповідно до Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Чернівецької та Донецької, Дніпропетровської, Луганської, Харківської областей; “*ідеологічна ідентифікація*”, яка приймає значення 1 для тих, хто підтримує прихильників соціалізму, та значення 0, для тих, хто підтримує прихильників капіталізму; “*ставлення до ідеї приєднання України до союзу Росії і Білорусі*”, виміряне за допомогою запитання “*Як Ви ставитесь до ідеї приєднання України до союзу Росії і Білорусі?*” із можливими варіантами відповіді “1 – скоріше негативно; 2 – важко сказати; 3 – скоріше позитивно”; “*ставлення до ідеї приєднання України до Європейського Союзу*”, виміряне за допомогою запитання “*Як Ви ставитесь до вступу України до Європейського Союзу?*” із можливими варіантами відповіді “1 – скоріше негативно; 2 – важко сказати; 3 – скоріше позитивно”; “*голосування у третьому (додатковому) турі президентських виборів 2004 р.*”, виміряне за допомогою запитання “*За кого Ви голосували у третьому (додатковому) турі президентських виборів 2004 р.?*” із можливими варіантами відповіді “1 – В.Ющенко; 0 – В.Янукович”; “*оцінка наслідків помаранчевої революції*”, виміряна за допомогою запитання “*Чи відчуваєте Ви особисто себе у “виграші” чи “програші” у результаті помаранчевої революції 2004 р.?*” із можливими варіантами відповіді “1 – скоріше в “виграші”; 2 – важко визначити, в “виграші” чи у “виграші”; 3 – скоріше у “виграші””.

Для побудови множинної лінійної регресії застосовано метод автоматичного введення факторів моделі (*Enter*), оскільки він дає змогу наочно продемонструвати вплив всієї множини визначених факторів. Побудована модель множинної лінійної регресії впливу різних факторів на залежну порядкову змінну “*Як Ви ставитесь до вступу України в НАТО?*” є достатньо прогностичною, оскільки коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,565$. Це означає, що розглянуті фактори пояснюють 56,5% дисперсії впливу (табл.).

Серед чинників, включених до моделі, такі незалежні змінні, як вік, освіта, матеріальний стан, національність, рідна мова, регіональна належність та ідеологічна іден-

Таблиця
Множинна лінійна регресія для залежної змінної
“Як Ви ставитесь до вступу України в НАТО?”

Чинники	B	S. E.	Beta	t	Sig.
Вік	0,001	0,002	0,011	0,327	0,744
Освіта	-0,010	0,021	-0,016	-0,461	0,645
Матеріальний стан	-0,052	0,030	-0,059	-1,748	0,081
Національність	-0,068	0,091	-0,031	-0,745	0,457
Рідна мова	0,109	0,078	0,061	1,387	0,166
Західний регіон	0,087	0,076	0,040	1,148	0,251
Східний регіон	0,005	0,065	0,003	0,076	0,939
Ідеологічна ідентифікація (соціалізм/капіталізм)	0,021	0,069	0,012	0,297	0,767
Ставлення до ідеї приєднання України до союзу Росії і Білорусі	-0,362	0,043	-0,385	-8,364	0,000
Ставлення до вступу України до Європейського Союзу	0,288	0,042	0,264	6,809	0,000
Голосування у третьому (додатковому) турі президентських виборів 2004 р.	0,245	0,077	0,146	3,179	0,002
Оцінка наслідків помаранчевої революції	0,176	0,044	0,150	4,027	0,000
Constant	1,537	0,267		5,753	0,000
R^2	0,565				
R^2 Adjusted	0,553				

тифікація *не мають* статистично значущого впливу на ставлення до вступу України в НАТО (значущість коефіцієнтів вказано у стовпчику *Sig.*). Натомість решта чинників мають достатню статистичну значущість. Аналіз значень стандартизованих коефіцієнтів побудованого рівняння (стовпчик *Beta*) віддзеркалює вплив відповідних предикторів на залежну змінну. Зокрема, виявлено, що найбільший і до того ж негативний вплив має змінна позитивного ставлення до ідеї приєднання України до союзу Росії і Білорусі. Наступним за впливом є чинник позитивного ставлення до вступу України до Європейського Союзу. На третьому місці виявився чинник оцінки наслідків помаранчевої революції: відчуження себе у “виграші” позитивно впливають на ставлення до євроатлантичного майбутнього України. І нарешті, майже рівнозначним за впливом з попереднім чинником виявився електоральний чинник: голосування за В.Ющенка у третьому (додатковому) турі президентських виборів 2004 р. детермінує позитивне ставлення до вступу України в НАТО.

Той факт, що соціально-демографічні ознаки не виявилися впливовими, є на перший погляд позитивним явищем, оскільки розмежування за об’єктивними характеристиками є негативним фактором для суспільств, які потребують інтеграції. Однак зафіксований статистичний вплив геополітичних пререференцій на ставлення до євроатлантичної інтеграції засвідчив, що йдеться не про відгомін радянських стереотипів, а про формування нових цілісних зовнішньополітичних ідентичностей, підживлених електоральним розколом 2004 р.

Малоймовірною є швидка дифузія антинаївської ідентичності значної кількості населення, оскільки така складова цієї ідентичності, як східнослов’янський ідентитет постійно підживлюється вкрай негативною реакцією Росії на можливу перспективу інтеграції України до цього військово-політичного блоку. Подальша перспектива зміни

негативного ставлення до вступу України в НАТО на позитивне залежить не так від інформаційної кампанії (чинник суб’єктивної обізнаності є маловпливовим), як від зміни електоральної конфігурації. Лише за умови нівелювання поділу політичних сил на “помаранчевих” і “білосиних” можливе зростання кількості прихильників Північноатлантичного альянсу. Таке нівелювання потребує зміни сучасних лідерів всіх впливових політичних сил на лідерів, які не асоціюватимуться з наявним електоральним розмежуванням.

Література

1. Хмелько В. Ставлення громадян України до її вступу до Євросоюзу і НАТО та їхні оцінки своєї обізнаності стосовно цих організацій // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – №1. – С.71–87.
2. Злобіна О. Образ НАТО в масовій свідомості населення України // Агора. – К., 2007. – Вип. 5. – С. 104–113.